

Лапченко І.О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В ОСВІТІ: СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Сучасна система освіти спрямована на демократизацію, гуманізацію та забезпечення особистісного розвитку дитини, що обумовлює засвоєння вчителем способів професійної діяльності в гуманітарній парадигмі. Цей процес пов'язаний з необхідністю усвідомленого прийняття особистісно орієнтованого підходу, зміни ціннісних установок. Тому концепція психологічної (гуманітарної) експертизи освіти може стати підґрунтям організації системно-комплексної діагностики цього процесу.

Гуманітарна експертиза як особливий вид систематично організованої діяльності, спрямованої на прогнозування розвитку людського потенціалу, за останні десятиліття стає об'єктом дослідження багатьох вчених (І. Ашмарін і Б. Юдін, А. Гірник, Ю. Іщенко, В. Кізіма, В. Луков, Ф. Нежметдінова, А. Рубцов, Ю. Саєнко, Г. Скирбекк, С. Таранова, А. Хараш та ін.). Специфіку і особливості психологічної (гуманітарної) експертизи в просторі освіти розкривають у своїх дослідженнях С. Братченко, С. Дерябо, Д. Іванов, О. Касьянова, О. Коваль і І. Макарчук, Г. Мкртичян, О. Тубельський тощо.

Психологічна експертиза в освіті – це особливий спосіб вивчення інноваційних явищ і процесів, що має за мету знаходження в них потенціалу розвитку. Відмінними особливостями експертизи в освіті виступають використання гуманітарної методології пізнання; гнучкість у застосуванні конкретних методів та засобів вивчення; практико орієнтований характер дослідження; розвивальна спрямованість. Одне з ключових питань теоретичного осмислення суті експертизи в освіті – це питання про її об'єкт і предмет, цілі, основні функції та завдання. На думку Г. Мкртичяна та О. Тубельського, об'єкти експертизи в освіті найчастіше виділяються емпірично, виходячи з реальної експертної практики [4, 6]. Існує думка, що об'єктом експертизи може і повинна бути вся педагогічна сфера в цілому за умови наявності в ній інноваційних явищ і процесів. Зокрема, в роботі С. Братченка здійснена спроба

систематизації об'єктів експертизи, в основу якої покладено уявлення про те, що в якості об'єктів гуманітарної експертизи можуть виступати елементи педагогічної системи: ті, хто навчаються (учні, студенти), викладачі, навчально-виховний процес, уклад життя навчального закладу, середовище і оточення [1].

Г. Мкртичян наголошує, що метою експертизи в освіті може бути: оцінка відповідності навчальних програм до тих психологічних і дидактичних вимог, які висуваються; оцінка ефективності авторських і експериментальних програм, освітніх технологій і систем; оцінка готовності кадрового потенціалу до роботи в даних умовах і за відповідними технологіями; оцінка відповідності адміністративно-управлінської діяльності нормативним документам; оцінка рівня розвитку здібностей людей, що навчаються. О. Коваль і І. Макаручук метою експертизи називають оцінку відповідності концепції конкретної освітньої установи її середовища, а також відповідності авторських освітніх програм основній вимозі: створити умови для прояву творчого потенціалу людей, що навчаються, і тим самим для розвитку їх фізичних, пізнавальних і особистих здібностей в процесі їх соціалізації [3]. Отже, основними напрямками експертної діяльності психолога в освіті визнано експертизу: освітніх проектів і дослідно-експериментальної роботи; нормативно-правових документів, що забезпечують змістовно-операційну сторону розвитку освіти; рівня кваліфікації та професіоналізму педагогічних та керівних кадрів в ході атестації; авторських програм, підручників, навчально-методичних і дидактичних матеріалів з метою тиражування та використання в освітніх закладах; інноваційних розробок, проектів з метою їх рекомендації до реалізації.

Впровадження інновацій у будь-яких сферах суспільного життя передбачає врахування основного гуманістичного критерію: жодна інновація чи новітня технологія не повинна обмежувати можливості людського розвитку (особистісного та суспільного), більше того вони мають слугувати розширенню можливостей людини і розвитку людського потенціалу. Саме тому така експертиза може проводитися психологом. Відома діяльність психолога в складі психолого-медико-педагогічної комісії, яка полягає у диференціальній діагностиці станів дитини та визначення виду освітнього закладу, що відповідатиме її здібностям. Визначення готовності дитини до шкільного навчання також носить характер експертного обстеження. Виникли й нові напрями експертної

діяльності психолога освітніх установ, зокрема, психологічна експертиза інноваційних проектів, навчальних посібників і навчально-методичних комплексів. Експертна діяльність стає важливою складовою професійної діяльності психолога, що передбачає необхідність проаналізувати особливості психологічної експертизи як специфічного обстеження.

В основі розуміння процесу експертизи лежить уявлення про дослідження, яке має відмінності від звичайного наукового дослідження в освіті та від моніторингового дослідження. Тому досить актуальним є питання виокремлення відмінностей психологічного експертного обстеження. Наукове дослідження має за мету відкриття нового наукового знання у вигляді законів, закономірностей, теорій, концепцій тощо. Експертне дослідження має іншу мету – отримання знання про інноваційні об'єкти освіти. Моніторингове дослідження має чітку стандартизовану процедуру і контрольну-перевірочну спрямованість, в той час, як експертиза має своїм об'єктом унікальні інноваційні проекти, що передбачає творчий характер експертного дослідження, гнучкість у виборі форм і методів вивчення.

Якщо проведення психологічної експертизи в освіті має свої особливості, то необхідно поетапно розглянути зміст діяльності психолога-експерта. Проведення психологічної експертизи інноваційного проекту (авторської програми, навчально-методичних матеріалів тощо) включає наступні етапи:

1. визначення предмету дослідження (рівень розвитку психічних функцій, психічні і/або фізичні стани учнів), а також системи критеріїв експертного аналізу;

2. вибір адекватних методик дослідження;

3. формування основної та контрольної вибірки досліджуваних;

4. проведення обстеження до, під час та після навчання за новими педагогічними технологіями (для оцінки впливу нових педагогічних технологій на рівень розвитку вищих психічних функцій учнів пропонується комплекс діагностичних методик «Effecton Studio»);

5. статистична обробка результатів дослідження;

6. формулювання висновків щодо інноваційного характеру авторської програми або навчально-методичних матеріалів [5].

На нашу думку, однією з важливих особливостей психологічної експертизи в освіті є застосування переважно методів якісного вивчення предмету, таких, як спостереження, бесіди, опитування,

вивчення продуктів діяльності, проведення різних ігрових форм та дискусій. Обов'язковою умовою успішного проведення експертного дослідження є створення атмосфери доброзичливості, відкритості та зацікавленості.

Підсумовуючи наведене, можна стверджувати про необхідність підготовки психологів до здійснення гуманітарної експертизи в освіті, що закладено в Стандарті вищої освіти і має бути реалізовано у навчальних планах й програмах вищих навчальних закладів. Тому важливим завданням вищої школи постає визначення вимог до компетентності психолога-експерта, які можуть бути сформовані й розвинені в процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Братченко С.Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования (психологические аспекты) / С.Л. Братченко. – М.: Смысл, 1999. – 137 с.
2. Кізіма В.В. Гуманітарна експертиза: сутність, технології здійснення / В.В. Кізіма. – К.: ЦГО НАН України, 2005. – 27 с.
3. Коваль О. Гуманітарна експертиза у просторі освіти інформаційного суспільства / О.А. Коваль, І.О. Макаруч // Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Випуск 2. – С. 24–28.
4. Мкртчян Г.А. Психолого-педагогическая экспертиза инноваций в образовании / Г.А. Мкртчян // Вестник ННГУ. – 2005. – Выпуск 1(6). – С. 152-155.
5. Семаго М.М. Экспертная деятельность психолога образовательного учреждения: метод. пособие / М.М. Семаго, Н.Я. Семаго, Н.А. Ратинова, О.Д.Ситковская; под общ. ред. М.М. Семаго. – 2-е изд. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 128 с.
6. Тубельский А. Школа будущего, построенная вместе с детьми / А.Н. Тубельский // Сетевые исследовательские лаборатории «Школа для всех». Электронный ресурс – режим доступа: http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/c24/262/p17/#tubel_22